

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ МУЗИЧНО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Олена ГОРБЕНКО (Кіровоград)

У статті розкривається значення музично-інструментальної підготовки у професійній діяльності вчителя музики, виявляються особливості процесу художньої інтерпретації, визначаються критерії сформованості музично-інтерпретаційних умінь майбутніх фахівців.

В статье раскрывается значение музыкально-инструментальной подготовки учителя музыки, выявляются особенности процесса художественной интерпретации, определяются критерии сформированности музыкально-интерпретационных умений будущих специалистов.

Ключові слова: музично-інструментальна підготовка, художня інтерпретація, музично-інтерпретаційні уміння, майбутній учитель музики.

Актуальність проблеми. Динамічний розвиток сучасних суспільних перетворень, входження України в загальноєвропейський простір детермінує інноваційні процеси в освітянських закладах, переорієнтацію процесу професійно-педагогічної підготовки на європейські стандарти.

У зв'язку з цим посилюються вимоги до професійного зростання вчителя, зокрема його особистісних якостей, що виявляються у здатності орієнтуватися в розмаїтті протиріч сучасного світу, бути готовим до перманентних змін, самостійно набувати компетенцій у відповідності з обраним фахом, визначати особистісні способи творчої самореалізації, саморозвитку, самоосвіти й самоствердження у професійній кар'єрі й життєдіяльності. Відповідно до запитів сучасного суспільства значно зростають вимоги до особистості вчителя мистецьких дисциплін, його здатності використовувати набутий досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності відповідно універсальним загальнолюдським художньо-естетичним цінностям та світоглядним позиціям, набувати вмінь володіти засобами пізнання себе та навколишнього світу.

Основними завданнями в структурі професійної діяльності вчителя музики є вміння виконувати твори різних стилів і форм інструментального письма, розкривати художній образ твору на основі точного виконання нотного тексту й власного виконавського досвіду, володіти навичками самостійної роботи над музичним твором, знати

специфіку виконання шкільного репертуару. Тому в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики особливого значення набуває проблема формування музично-інтерпретаційних умінь студентів, здатності до адекватного відтворення музичного образу в процесі сценічно-виконавської інтерпретації.

Метою статті є: розкрити значення інструментальної підготовки у професійній діяльності вчителя музики, виявити сутність художньо-інтерпретаційного процесу та визначити критерії сформованості музично-інтерпретаційних умінь майбутніх фахівців.

Основний зміст статті. Музично-педагогічна діяльність учителя музики передусім пов'язана з виконавським процесом і передбачає наявність знань жанрово-стильових особливостей музичних творів, засобів їхньої виразності, умінь творчо осмислювати музичний образ, знаходити правильні способи його реалізації в сценічному виступі. Органічне поєднання музичного мислення, знань, умінь, почуттів і прагнень породжує у виконавця такий психічний стан, що сприяє здійсненню художнього задуму, передбачуваності кінцевого результату й досягненню мети виконавської діяльності, спричиняє до здійснення контролю, самоконтролю, оцінки та самооцінки за допомогою творчих «механізмів» виконавського процесу (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, абстракція, узагальнення). Ці положення розкриваються у ґрунтовних працях сучасних педагогів, зокрема, Л. Арчажникової, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової. Аналіз праць і положень вищеназваних науковців уможливив зробити висновок про те, що здатність майбутнього вчителя музики до адекватного відтворення художнього образу в процесі інструментальної підготовки визначає рівень сформованості музично-інтерпретаційних умінь майбутніх фахівців.

Творча діяльність учителя музики зумовлюється специфікою музично-педагогічної діяльності, яка здійснюється в процесі публічного виступу, передбачає наявність інтерпретаційних умінь, здатності до адекватного відтворення художнього образу. Визначну роль у цьому процесі відіграють музично-виконавський досвід, знання, інтелект, володіння засобами художньої виразності, технікою художнього виконання, багатством асоціативного фонду, образністю музичного мислення, сценічно-виконавською культурою.

З інструментальним виконанням пов'язані майже всі види музичної діяльності: сольний спів, самотійна робота над музичним твором, інтерпретація музичного твору, акомпанування, читання з листа, транспонування, гра в ансамблі, творче музикування.

Інтерпретація – основний вид художньої діяльності у виконавських мистецтвах. Процес музичної інтерпретації містить не тільки

відтворювальні, репродуктивні аспекти, а й значний потенціал виявлення творчого ставлення до твору. Виконавцю, підкреслює науковець, слід не лише заглибитися в авторське відчуття образу та якомога повніше передати його у власному трактуванні, а й виявити власне розуміння тексту, виявити власні почуття, передати особливості власного сприйняття того, що створив автор (Г. Падалка).

Аналіз структури художньо-інтерпретаційного процесу, особливості якого розкривається у працях Б. Асаф'єва, В. Блудової, О. Гуренка, Є. Назайкинського, М. Медушевського, О. Рудницької, дозволив визначити критерії сформованості художньо-інтерпретаційних умінь майбутнього, котрі характеризують і виявляються в художньо-інтерпретаційних підсистемах (як у процесі роботи над художнім образом, так і в процесі сценічного виконання). До них ми віднесли: сформованість ціннісно-мотиваційної сфери; ступінь загальнохудожньої, музично-історичної та музично-теоретичної підготовки до здійснення аналізу-інтерпретації; розвиненість сценічно-виконавської сфери; ступінь творчої спрямованості; розвиненість ціннісно-особистісної сфери

Учені зазначають, що мотиви діяльності спеціаліста формуються на основі потреб і розвиваються як у процесі підготовки до певної діяльності, так і в самій діяльності. Під час професійного зростання мотиви сприяють виробленню об'єктивного ставлення й оцінки власних знань і вмінь, допомагають поглибленню професійного інтересу, активізують творчі можливості, стимулюють розумові процеси в розв'язанні пізнавальних завдань, мають значний вплив на якість знань, на потребу до їхнього набуття й оновлення та є однією з умов виявлення потреби до самоосвіти.

Успіх роботи вчителя й оволодіння професіоналізмом визначається професійно-педагогічною спрямованістю особистості вчителя, котра впливає як на якість знань вчителя, так і на потребу їхнього набуття. Педагогічна спрямованість майбутнього вчителя музики складається зі знань, навичок, суджень, умінь пов'язувати набуті знання з практичним педагогічним та музично-виконавським досвідом.

Ціннісно-мотиваційний компонент містить зміст ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики, котрі опосередковуються особливостями професії учителя музики, розкривають зміст і сутність музично-педагогічної діяльності, визначають її мету й завдання. У професійній діяльності майбутнього вчителя музики формування художньо-інтерпретаційних умінь повинно відповідати насамперед завданням його різносторонньої музично-виконавської діяльності як на уроці, так і в позакласній роботі.

Ціннісно-мотиваційна сфера вчителя музики характеризується ціннісним ставленням до загальнолюдських та національних здобутків

художньої культури, професійно-педагогічних цінностей, музично-виконавських цінностей, орієнтацією особистості на кращі зразки різних видів і жанрів світового та національного музично-виконавського мистецтва. Сформованість ціннісно-мотиваційної сфери майбутнього вчителя музики визначається ступенем загальнохудожньої, музично-історичної, музично-теоретичної та методичної підготовки, зумовлюється особливостями багаторівневої, поліструктурної й багатовимірної музично-виконавської діяльності, пов'язаної з процесом формування музичного мислення, пізнання-осмислення та індивідуально-творчої інтерпретації музичного твору, оволодіння художньо-інтерпретаційними компетенціями, що спрямовується на здійснення завдань художнього виховання підростаючого покоління засобами музично-виконавської діяльності й реалізуються в самостійній професійній

Наступним критерієм сформованості художньо-інтерпретаційних умінь майбутнього вчителя музики визначено ступінь загальнохудожньої, музично-історичної та музично-теоретичної підготовки до здійснення аналізу-інтерпретації (когнітивно-знанняєвий компонент музично-виконавської компетентності).

Здійснення художньої інтерпретації – це насамперед розуміння-пізнання змістовної сутності музичного твору та втілення цього розуміння у виконанні; індивідуально-образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеально-уявного бачення предмета тлумачення [6, с.6].

Детальний аналіз нотного тексту наближає виконавця до інтерпретації, адекватної композиторському задумові й водночас допускає досить високий рівень інтерпретаційної свободи. Робота над об'єктивною логікою музично-образного змісту приводить до усвідомленого розуміння художнього образу й допустимої міри виконавської ініціативи. Тому усвідомлення інтонаційних зв'язків, засобів музичної виразності, розвиненість асоціативно-образного фонду, уяви допомагають здійснити аналіз та синтез тематичних, гармонічних та структурних елементів музичного твору, виявити композиційні принципи, тип викладу музичної думки.

Когнітивно-знанняєвий компонент передбачає здатність розуміти художній твір у єдності змісту і форми, ступінь загальнохудожньої інформованості й ерудованість, наявність умінь здійснювати інтеграційні зв'язки, аналізувати засоби музичної виразності.

Наступним критерієм сформованості музично-виконавської компетентності визначено розвиненість сценічно-виконавської сфери майбутніх учителів музики (операційно-технологічний компонент).

Виконуючи музичний твір, виконавець переживає разом з автором, проймається його почуттями, перевтілюється в художній образ, ідентифікує себе з ним. Це відбувається в різних видах музично-виконавської діяльності: інструментальній, вокальній, хоровій та ін. Багатство емоцій і почуттів ґрунтується на розвиненості асоціативно-образної сфери виконавця, умінь творчо інтерпретувати художній образ, доосмислювати, володіти технікою художнього виконання.

Рівень володіння художньо-виконавською технікою допомагає визначити, якою мірою студент оперує набутими фаховими знаннями, вміннями та навичками, володіє технологічними прийомами в процесі роботи над музичним твором або в процесі його презентації.

Художність – це інтегральне явище, що містить такі внутрішні структурні елементи, характерні ознаки та властивості, за допомогою яких музика виявляється як засіб пізнання навколишньої дійсності, як художня форма й художній зміст, художній образ і художній процес, що здатний викликати асоціативно-образні уявлення, емоційно-інтелектуальну реакцію, почуття й переживання, здатність до емпатії, інтеріоризацію образного змісту.

Відомі музикознавці та педагоги-музиканти Б. Асаф'єв [1], Г. Гофман [2], Г. Нейгауз [5], М. Медушевський [3], Є. Назайкинський [4] зазначають, що сила інтерпретації вимірюється органічним поєднанням художнього і технічного, творчим осягненням глибинного змісту твору, розумінням інтонаційно-образного змісту й виразністю виконання, володінням засобами художньо-технічної виразності (відчуття темпо-ритму, міри гучності, штрихова техніка, специфіка звуковидобування тощо).

Техніка художнього виконання є складовою частиною художньо-інтерпретаційного процесу й характеризує вміння добору та володіння комплексом художніх засобів музичної виразності, допомагає характеризувати особистісне, індивідуально-неповторне ставлення виконавця-інтерпретатора до музичного твору.

Художність, інтонаційна виразність, змістовність, стабільність, точність, володіння технічними прийомами виконання залежить від особистості виконавця, зумовлюється його природженими задатками й здібностями (технічно-виконавськими та художньо-творчими), наявністю досвіду музично-виконавської діяльності.

Особливого значення сценічно-вольовий компонент набуває в процесі самотійно-творчої діяльності й виявляється в уміннях триматися на сцені, яскраво презентувати власні твори, виразно їх виконувати, володіти сценічним артистизмом, технікою художнього спілкування, вміннями супроводжувати свій виступ відповідними коментарями.

Наступним критерієм сформованості музично-виконавської компетентності визначено розвиненість ціннісно-особистісної сфери (рефлексивно-оцінювальний компонент музично-виконавської компетентності). Розвиненість рефлексивно-оцінювальної сфери виявляється в наявності виконавської рефлексії, швидкої реакції на ті чи інші обставини, а також у вмінні критично мислити, аналізувати власну музично-виконавську діяльність, знаходити протиріччя й недоліки, засоби їхнього усунення, вміння висловлювати власні думки та судження, адекватно оцінювати рівень власного виконання та виконання інших, обґрунтувати власний виконавський задум, аргументувати, доводити, роз'яснювати та розв'язувати завдання.

Особистісний аспект ціннісних уявлень виявляється в здатності здійснювати адекватну самооцінку власної музично-виконавської концепції, обґрунтовувати свої думки й судження; критично ставитися до власної музично-виконавської підготовки, усвідомлювати позитивну чи негативну оцінку власних музично-виконавських дій.

Отже, критеріями сформованості музично-виконавської компетентності як особистісної професійно значущої якості майбутнього вчителя музики в процесі дослідження нами виявлено такі: сформованість ціннісно-мотиваційної сфери; ступінь загальнохудожньої, музично-історичної та музично-теоретичної підготовки до здійснення аналізу-інтерпретації; розвиненість сценічно-виконавської сфери; ступінь творчої спрямованості; розвиненість ціннісно-особистісної сфери.

Виокремлені критерії взаємопов'язані як єдине цілісне функціональне утворення, обумовлюють й зумовлюють один одного. Так, процес пізнання-розуміння художнього образу (когнітивний компонент) активізує емоційно-почуттєву сферу, творчий потенціал, спричиняє до активної діяльності, уможливорює формування особистісних якостей, стимулює розвиток рефлексивності та емпатійності (Д. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерс) [7]; самостійно-творча діяльність у свою чергу сприяє розвитку когнітивного та емоційно-почуттєвого компоненту музично-виконавської компетенції, посилює аналітичні здібності й поглиблює процес співпереживання та ідентифікації, формує емоційно-ціннісний аспект, сприяє самовираженню й самоактуалізації, розвитку мотиваційної сфери, формує здатність свідомо й творчо інтерпретувати художній образ, позитивно впливає на формування рефлексивно-оцінювального компонента; художньо-проектувальна діяльність сприяє розвитку знанняєвого компоненту й посилює здатність до емоційного співпереживання, формує комунікативну сферу особистості, розвиває потребу в самовираженні та самоактуалізації.

Виокремлені критерії сформованості художньо-інтерпретаційних умінь майбутнього вчителя музики цілком співзвучні концепції виховного впливу музично-виконавської діяльності на особистість, згідно з якою створюються належні умови для змістовного повноцінного спілкування з мистецькими творами. Найвищим показником такого спілкування є вплив мистецтва на духовний світ особистості, становлення її позицій, поглядів і переконань, самопізнання свого власного «Я».

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. – М., 1971. – 375с.
2. Гофман И. Ответы на вопросы о фортепианной игре: Пер. с англ. Г. А. Павлова /Под редакцией Г. М. Когана. – М.: Гос. муз. из-во, 1961. – 224 с.
3. Медушевский В. В. Интонационная форма музыки: Исследование. М., 1993. – 262 с.
4. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия. – М.: Музыка, 1972. – 383.
5. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. 4-е изд. – М.: Музыка, 1988. – 300 с.
6. Павлютенков Е. М., Крижко В. В. Рабочая книга руководителя школы. Ч.1. Научные основы управления школой. – Запорожье: ЗОИУУ, 1993. – С.19.
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – Санкт-Петербург: Питер, 1997. – 190 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Горбенко Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: музично-інструментальна підготовка майбутніх учителів музики.